

De rol van *freeze-fight-flight*reacties bij plegers en slachtoffers van gewelddadige aanslagen

Auteurs:

Agressiegroep: Radboud Universiteit Nijmegen

Drs. I. Brazil, Dr. M. Hagens, Drs. V. Ly, Drs. N. Kwaks, S. Jellema, Drs. M. Vries, Dr. R. Verkes, Dr. E. Bulten, Drs. K. von Borries, Prof. Dr. K. Roelofs

Een wetenschappelijk rapport in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie

©2013 WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie. Auteursrechten voorbehouden.

Samenvatting

Gewelddadige aanslagen in Nederland vergroten de behoefte aan inzicht in het gedrag van hun daders en slachtoffers. Kennis over de *fight-or-flight* respons biedt volgens de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) mogelijk aanknopingspunten voor beter beleid ten aanzien van ernstige geweldsaanslagen. Tegen deze achtergrond heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie opdracht gegeven tot een literatuurstudie en een experimentele studie naar de mogelijke rol van *freeze-fight-flight* reacties bij plegers en slachtoffers van gewelddadige aanslagen, met specifieke aandacht voor aanslagen gepleegd door de gewelddadige geradicaliseerde eenling (GGE), met dit rapport als resultaat.

Dit rapport geeft een overzicht van de belangrijkste psychologische en neurobiologische kenmerken van *freeze-fight-flight* reacties en hun mogelijke rol vóór, tijdens en na de aanslagen door een GGE. Bij het dadergedrag bleek het onderscheid tussen reactieve (automatische) en instrumentele (geplande) vormen van agressie van belang. Voor het begrijpen van reactief agressief gedrag van daders bieden de concepten *freeze-fight-flight* genoeg houvast. Het instrumenteel agressieve gedrag van de GGE in de fase voorafgaand aan de aanslag wordt hiermee echter onvoldoende verklaard. *Fight* gedragingen zoals beschreven bij de GGE zijn meer doelgericht en vertonen met name overeenkomsten met instrumentele agressie. In aanvulling op de opdracht van het WODC werd daarom onderzocht of dit *fight* gedrag beschreven kon worden door een ander concept. Hiervoor is het concept *focus* geïntroduceerd. *Focus* duidt op een fase van doelgericht plannen, rigiditeit en een verhoogde fixatie op een vastomlijnd doel en lijkt te worden gefaciliteerd door processen van isolatie en radicalisering die voorafgaan aan de aanslag.

De analyse van zes casussen ondersteunt het idee dat *focus* een bruikbaar concept is. De aanloop naar de aanslagen bestond uit een aaneenschakeling van gebeurtenissen en sterke fixatie op het doel. Tevens vonden we empirische ondersteuning voor het idee dat instrumentele agressie gepaard gaat met kenmerken van focus, namelijk een verhoogde fixatie op doelgericht gedrag. Gewelddadige delinquenten die hoog op instrumentele agressie scoren, laten een verminderde invloed zien van emoties op doelgericht gedrag. Deze effecten zijn met name aanwezig bij gewelddadige delinquenten die hoge scores hebben op instrumentele agressie en lage scores op angst. Hoewel de resultaten suggereren dat *focus* een bruikbaar concept is, ontbreekt er directe empirische ondersteuning. Om deze reden dienen uitspraken gebaseerd op *focus* met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Samenvattend is de belangrijkste conclusie uit het onderzoek dat automatische *freeze-fight-flight* reacties onvoldoende aanknopingspunten bieden om het gedrag van de GGE voor de aanslag te signaleren. *Focus* gedrag zoals radicalisering, isolatie en fixatie op een vastomlijnd doel, biedt echter wel degelijk aanknopingspunten voor vroegtijdige signalering. Het signaleren van een combinatie van uitingen van radicalisering (bijvoorbeeld op het internet), een afname van sociale contacten en het ontdekken van signalen dat iemand meer en meer gericht raakt op het verkrijgen van informatie op een steeds kleiner gebied, kan bijdragen aan de vroegtijdige detectie van mogelijke GGE's. Hierop zou het beleid zich kunnen richten.

Voor slachtoffergedrag tijdens en na gewelddadige aanslagen bieden automatische *freeze-fight-flight* reacties wél een verklaring. Kenmerken van het (potentiële) slachtoffer zoals stressgevoeligheid, persoonlijkheidskenmerken en neurobiologische factoren zijn van invloed op het al dan niet overmatig optreden van deze automatische reacties. Na de aanslag vertonen sommige slachtoffers gedrag dat parallellen vertoont met het *focus* gedrag van de GGE. Deze slachtoffers raken gefixeerd op het trauma, ze blijven de dreiging als actueel inschatten en hebben slechts één doel: vermijden van situaties die herinneringen aan het trauma oproepen. Door deze rigide fixatie en het geassocieerde doelbewuste rigide gedrag geeft het slachtoffer zichzelf geen kans zijn/haar opvattingen te corrigeren. Daarmee bieden *freeze-fight-flight* reacties handvatten voor het ontwikkelen van beleid voor slachtofferbegeleiding. Schadebeperkende interventies vooraf zijn bijvoorbeeld algemene

informatieverstrekking en het trainen van adequate reacties op een hypothetische aanslag. Slachtoffers van een aanslag lijken het best geholpen met steun in de verwerking van eventuele trauma's met name als er sprake is van een rigide fixatie op het trauma en een verhoogd vermijdingsgedrag.